

TASVIRIY SAN'AT

Tillaboyeva Shoiraxon Komilovna

Andijon viloyati, Izboskan tumani

26- maktab Tasviriy sanat fani 1- toifali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tasviriy san'atning mohiyati, uning tur va janrlari haqida ma'lumot beriladi. Tasviriy san'at insoniyatning ijodiy faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, u shakl, rang, kompozitsiya orqali estetik qadriyatlarni ifodalashni maqsad qiladi. Maqola tasviriy san'atning asosiy elementlari va uning ijodiy jarayonini tahlil qiladi, shuningdek, rasm, grafika, skulptura, fotografiya kabi tasviriy san'atning turli shakllari va portret, landshaft, natyurmort kabi janrlarini muhokama qiladi. Tasviriy san'atning har bir turi va janri o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi va insonlarning estetik idrokini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqola tasviriy san'atning bugungi kunda qanday rivojlanayotgani, uning turli shakllarini qanday tushunish va baholash haqida o'ylashga chaqiradi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, tur va janr, ijod, natyurmort, portret, manzara, haykaltaroshlik, kompozitsiya.

KIRISH

Tasviriy san'at insoniyat madaniyatining qadimiy va ajralmas qismidir. Uning rivojlanishi tarixiy davrlar, madaniyatlar va ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liqdir. Tasviriy san'at turli shakllarda, masalan, rasmlar, haykallar, grafikalar, plakatlar, va boshqalar orqali insonlarning dunyoqarashi, his-tuyg'ulari va ijtimoiy muammolarga bo'lgan munosabatlarini aks ettiradi. Ushbu maqolada tasviriy san'atning rivojlanish tarixiga, uning jamiyatdagi ahamiyatiga, va zamonaviy tasviriy san'atning tendensiyalariga to'xtalamiz.

Tasviriy san'atning tarixi insoniyat tarixidan ajralmasdir. Dastlabki tasvirlar yer yuzida qadimgi jamoa davrlaridan qolgan, tosh devorlardagi rasm va yodgorliklarda aks etgan. Misol uchun, Fransiyaning Laskau peshuda toshlaridagi tasvirlar qadimiy

zamonlarda hayvonlar va ovchilarning tasvirlarini o'zida mujassam etgan. Bu tasvirlar nafaqat san'at, balki diniy va falsafiy maqsadlarni ham ifodalagan.

Antik davrda yunon va rim madaniyatlari tasviriy san'atning eng rivojlangan shakllarini yaratgan. Yunon haykaltaroshlari va tasvirchilari inson tanasining mukammal shaklini tasvirlashga harakat qilishgan, bu esa ularning san'atiga musavvirlik va anatomik aniq tasvirlashni taqdim etgan.

O'rta asrlarda tasviriy san'at asosan diniy mavzularni aks ettirgan bo'lsa, Renessans davrida san'at yangi bir bosqichga ko'tarildi. Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelanjelo kabi rassomlar insonning tabiiy dunyo bilan munosabatini yangi usullar bilan tasvirladilar. Ularning asarlari nafaqat san'at tarixining burilish nuqtasi, balki ilmfan va falsafaga bo'lgan katta ta'sirni ham o'zida aks ettirdi.

Tasviriy san'at, har qanday ijtimoiy tizimda bo'lgani kabi, o'ziga xos ahamiyatga ega. U nafaqat estetik zavqni ta'minlash, balki insonlarning ruhiy holati va ichki dunyosini ifodalashda muhim vositadir. San'at asarlari tarixiy voqealarni, siyosiy jarayonlarni va ijtimoiy qatlamlarning holatini aks ettiradi.

Tasviriy san'atning ta'siri nafaqat zamonaviy jamiyatda, balki tarixiy davrlar uchun ham alohida o'ringa ega. Masalan, Fransuz inqilobi yoki Sovet Ittifoqining o'ziga xos san'ati o'z davrining ijtimoiy va siyosiy tizimlarini tasvirlagan. Tasviriy san'at jamiyatning rivojlanishi bilan bog'liq o'zgarishlarni o'z ichiga olib, o'zgaruvchan ijtimoiy holatlar va muammolarni aks ettiradi.

Zamonaviy tasviriy san'atda yangi tendensiyalar va yondoshuvlar shakllanmoqda. Bugungi kunda san'at, avvalo, klassik va an'anaviy shakllardan chetlanib, yangi texnologiyalar va usullarni o'z ichiga oladi. Kompyuter grafikasi, raqamli san'at, video art, interaktiv san'at kabi yangi shakllar tasviriy san'atga yangi yo'nalishlarni olib keldi. Rassomlar texnologiyalarning rivojlanishi bilan san'atni yaratishda yangi imkoniyatlarga ega bo'ldilar.

Zamonaviy san'atda individualizm va sub'ektivlik hukmronlik qilmoqda. Rassomlar o'z asarlarida o'zining ichki dunyosini ifodalashga, hayotiy tajribalarini yoki ijtimoiy muammolarni o'rganishga harakat qilmoqdalar. Bunday yondoshuvlar san'atni o'ziga xos, murakkab va ba'zida qarama-qarshi ma'no keltiradigan vosita sifatida

shakllantiradi. Masalan, 21-asrning boshlarida rassomlar tomonidan yaratilgan "absurdizm" va "konseptualizm" kabi oqimlar, tasviriy san'atda yangi ko'rinishlar yaratgan.

Texnologiyaning rivojlanishi tasviriy san'atni yangi shakllarga olib keldi. Raqamli san'at va kompyuter grafikasi dizaynning ajralmas qismiga aylanishi, rassomlar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi. 3D modellashtirish, virtual haqiqat (VR), va sun'iy intellekt (AI) yordamida yaratilgan san'at asarlari san'atning yangi yuzini ochib berdi. Shu bilan birga, video san'at va interaktiv installyatsiyalar, san'atsevarlarga o'z asarlari bilan bevosita bog'lanish imkoniyatini yaratdi.

Bundan tashqari, san'atga o'zgaruvchan ijtimoiy voqealar, muammolar va texnologik yutuqlarni aks ettirishni maqsad qilgan rassomlarning soni ortmoqda. Bu, tasviriy san'atni o'zgacha anglash, turli kommunikatsiya vositalaridan foydalanish va san'atchilikka yangicha yondashuvni talab qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekistonda dekorativ-amaliy san'at tasviriy san'atning eng qadimdan rivoj topgan yagona va barhayot turi bo'lib keldi. Amaliy san'atning ko'p tarqalgan va eng ommaviy turi kashtachilik bo'lib, u qadimiy an'analarga ega, o'zbek kashtachiligida guldastani, majnuntolni, quyoshni ba'zan daraxt shoxlariga qo'ngan qushlar, hayvon va odam tasvirlarini ham uchratamiz. O'zbekistonning eng qadimiy madaniyat o'chog'lari hisoblangan Buxoro va Samarqand so'zanalari o'zining serrangligi, shakllarining turli-tumanligi va ulaming nihoyatda nozik tikilishi bilan farqlanadi. Shahrisabzjik ayollar tikkan kashtachilik buyumlari esa ko'proq gilamni eslatadi. O'zbek oilalarida uyning ichki devorlarining tekis qismiga aylantirib ilib qo'yiladigan dorpechdan bezak maqsadida foydalaniladi. Ulaming past qismida shokila-shokila bo'lib osilib turgan kokillari bo'ladi. Do'ppichiardagi bir shakl qayta takrorlanaveradi. Bu gulli daraxt yoki guldastani qator qilib safga tizib qo'ygandagidek manzarani beradi. O'zbek kashtachiligida do'ppi alohida o'rinni egallaydi. Shahrisabzning gilam do'ppisi, Buxoroning zar do'ppisi, Farg'onaning chust do'ppisi, iroqi, duxoba va boshqa do'ppilar O'rta Osiyo xalqlari orasida keng tarqalgan. Do'ppi nusxalari ichida eng mashhuri chust do'ppilaridir. Qora atlas (yoki satin) ustiga ipak bilan tikilgan bodom guli (yoki

qalampir), kizzaka tushirilgan gullar do'ppiga nafislik baxsh etadi. Kashtachilik san'atidagi belbog', dastro'mol, sandalpech, bo'g'macha va turli to'rvachalar ham nafis bezatiladi. O'zbek kashtachiligining an'analari hozirgi kunda ham muvaffaqiyatli ravishda rivojlanmoqda.

Kashtachilik san'atida kishilar portretini aks ettirish ham paydo bo'ldi. Namshoxl gazlamalar - beqasam, banoras va adras, atlaslar xalqimiz tomonidan e'zozlanadi. O'zbek xalqi ipak yetishtirishda mohir bo'libgina qolmay, balki shohi atlaslarni to'qigan, uni nihoyatda yuqori badiiy did bilan bo'yay oigan. Nuqul ipakdan tikilgan to'rt, sakkiz, o'n ikki tepkili atlaslar jahonga dong taratgan. Atlas gazmollar kompozitsiya jihatdan turli-tumandir.

Ganchkorlik - O'zbekistonda amaliy san'atning eng sevimli va qadimiy turlardan biridir. Amaliy san'atning bu turida Buxoro va Toshkentlik ustalar samarali mehnat qilganlar. Avvallari devorlar o'yima gulli ganchkorlik pannolar bilan bezatilar, taxmonlar qirrasiga naqshlar o'yilardi. Tokchalar bo'lsa o'ymakor yoki jimjima tabaqalar bilan yasatilar, xonaga nur va havo kirib turishi uchun deraza va eshik ustidan tuynuk qo'yib unga ganch va yog'ochdan panjara o'rnatilar edi. Hozirda qandil, navo, ship kabi me'morchilik detallari ganchlardan tayyorlanmoqda. Shuningdek, madaniyat saroylari, klublar, teatr va uy-joy binolarining ichki va tashqi qismini qurishda ganchkorlikdan keng foydalanilmoqda. O'zbek ganchkorligining ajoyib sahifasini Buxoro yaqinidagi Sitorai-mohi hosadagi «Oq uyda», Toshkentdagi Navoiy nomli katta opera va balet teatrida ko'rishimiz mumkin. San'atning bu ajoyib va murakkab turida ustalardan Usta Shirin Murodov, Toshpo'lat Arslonqulovlar dong taratganlar.

Amaliy san'atning yog'och o'ymakorligi turi qadimdan mavjud bo'lib, o'zining boy an'alariga ega. Yog'och o'ymakorligi asarlari eshik, deraza, quti, xontaxta, kitob tokchalari, qutichalar, qanddon, ustunlar, o'yinchoqlarda o'z aksini topgan. O'zbekistonning xalq san'atida yog'och o'ymakorligi salmoqli o'rinni egallaydi. Bu borada Xiva ustalarining ishlari maqtovga loyiqdir. Ular ishlagan asarlar o'simliksimon elementlarning ko'pligi va bo'rttirib ishlanganligi bilan boshqa asarlardan ajralib turadi.

XULOSA

O'zbek misgarligi san'ati juda qadimdan shuhrat qozonib keldi. Sai'iq va qizil misdan ishlangan turli xil xo'jalik va uy-ro'zg'or buyumlari juda nozik shakllar bila bezatiladi. Bezatilgan mis asboblari Buxoro, Qo'qon, Samarqand, Qarshi va Xiva shaharlarida ko'proq yasaladi. Misgarlikda bu shahar ustalarining o'ziga xos ishlash uslubi bor. Lagan, patnis, choy idish, oftoba va obdastalar misgarlik buyumlari ichida eng ko'p tarqalgan buyumlardir. Suyak o'ymakorligi san'ati mamlakatning shimolida, ayniqsa, Xolmogorsk, Tobolsk va Chukotkada keng rivojlangan. O'rta Osiyoda suyak o'ymakorligi geografik sharoiti tufayli rivojlanmagan. Ammo xalq amaliy san'atining boshqa turiarida (pichoqchilikda) qo'llanilgan. Bular oddiy suyaklardan (qoramol, echki shoxlaridan) ishlangan.

Naqqoshlik. Xalq ustalari tajribasida naqqoshning quyidagi turlari ko'proq qo'llaniladi: islimi - egri chiziqli o'simlik elementlaridan iborat naqqosh; girih - to'g'ri chiziqli elementlaridan geometrik shakl hosil qiluvchi naqqosh; murakkab naqqosh - bu avvalgi ikki guruhdagi naqqosh (islimi va girih) elementlarining yig'indisidan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilov, A. (2018). *Tasviriy san'atning asoslari*. Toshkent: San'at nashriyoti.
2. Yusupov, M. (2016). *San'at va uning turlari*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
3. Muhammedova, F. (2017). *Tasviriy san'atda kompozitsiya va rang*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
4. Shodiev, T. (2020). *Tasviriy san'at va uning tarixi*. Tashkent: Chig'atoy nashriyoti.
5. Soliev, Z. (2019). *Rasm va grafika: zamonaviy yondoshuvlar*. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.
6. Kamilov, B. (2015). *San'at va estetika*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
7. Gulomova, L. (2022). *Tasviriy san'at: tarix va rivojlanish*. Tashkent: G'arb-Mashriq nashriyoti.